

Ali Sedat Mantığında Dil-Düşünce İlişkisi

Language-Thought Relationship in the Logics of Ali Sedat

Hasan Ayık
KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi
Felsefe Tarihi Anabilim Dalı
hayik25@hotmail.com

Özet

Dil – düşünce ilişkisine dil açısından bakanlar, dilin düşünceyi belirleyeceğini söylerken, konuya düşüncenin nesnelliği açısından bakanlar, düşüncenin dili belirleyeceğini söylemektedirler. Bir formel mantıkçı olan Ali Sedat'a göre ise, düşünce dili belirlemektedir. Ona göre idraki mükemmel olanlar onu ifade edebilecek kelimeleri de kolayca bulabilirler. Hatta bir toplumun akli yetenekleri ne kadar mükemmel olursa dili de o kadar ileri bir mertebede olabilmektedir. Ali Sedat bu tezini Çin ve Japon toplumlarının kültür ve medeniyet seviyelerini örnek vererek desteklemektedir. Türkçe'nin bilim dili olup olamayacağı tartışmalarının yapıldığı bir dönemde yaşayan Ali Sedat, dilimizin bilim dili olabileceği düşüncesindedir. O, bu amaca yönelik olarak Osmanlıda ilk Türkçe Mantık kitabını yazmıştır. Ancak Ali Sedat, Türkçe'nin bilim dili olabilmesi için onun arkasında olgun bir düşünce yapısının olması gerektiğini belirtmektedir. Biz bu makalemizde, Ali Sedat Mantığı çerçevesinde, Türkçe'nin bilimsel düşünce ile olan ilişkisini incelemeye çalıştık.

Abstract

Those who treat the relationship between language and thought in respect to first, claim that the language determines the thought, whereas those who treat it in respect to latter assert that the thought determines the language. To Ali Sedat who is a formel logician, the thought determines the language. To him the ones whose understandings are perfect can find the words to profess it. The more the mental skills of a society are excellent, the more their language can be advanced. Ali Sedat proves that thesis by sampling the language of Japan and China. Ali Sedat who lived during the discussions whether the Turkish is a scientific language or not, is in favour of that our language can be scientific language. In order to carry out this aim he wrote the first Turkish logic book. However he notes that the background of Turkish should have a mature thought structure in order to be a scientific language. In this paper, according to Ali Sedat's logic, we tried to investigate the relationship between the Turkish language and scientific thought.

Platon'a (öl: 347) göre felsefesiz kalmak dilsiz kalmak demektir. Onun burada belirttiği "dilsiz kalmak" durumu, akılla düzenlenmiş anlamlardan mahrum kalmak, dilin çok anlamlılığı içerisinde kaybolmak,

varlık olmaya layık olanlardan değil de hayali şeylerden bahsetmek anlamına gelmektedir. Platon'un bu görüşünü mantık terimleri ile ifade edersek diyebiliriz ki, dilsiz kalmak "iç konuşma"dan mahrum kalmaktır.

Bilindiği gibi Antikçağda dil ve düşünce iç içedir. Logos kavramı hem düşünceyi hem de dili içine almaktadır.¹ Düşünce logos temelinde düzenlenerek varlığın değişmez ilkeleri ile aynileştirilmiş, dil ise bu düşünceye tâbi kılınmıştır. Bu durum Aristoteles (384-322) tarafından sistemleştirilerek, logos-ontos mütakabiliyetinden logic (mantık) türetilmiştir. Mantık kuralları, düşüncenin iç konuşma formatına oturtulmasını ve bu formun dış konuşma şeklinde, bir dille formüle edilmesini sağlamaktadır. Bu anlayış gereği dil düşünceyi, düşüncede varlığı izlemek durumundadır.² Bu çizgide dil, tarihsel şartların ürünü olan bir iletişim aracı değil de, tâbi olduğu düşünce yapısının bilgi alış verişini sağlayan bir araç olarak düşünülmekte ve dil ile düşüncenin kuralları birbirine sıkı sıkıya bağlanmaktadır.³ Aristoteles çizgisindeki klasik mantığın nesnel-değişmez düşünceyi temele alarak dili bu düşünceye tâbi kılmasına karşılık, modern dönemlerin ürünü olan sembolik mantık dili öne çıkararak düşünceyi dile tâbi kılmaktadır. Bu mantıkta anlam, soyut kavramlardan alınarak terimlere, yargılardan alınarak önermelere indirgenmektedir.⁴ Sembolik mantıktaki bu farklı duruma rağmen bu anlayış da düşünceyi tamamen dilin insafına terk etmemekte, nesneliği sağlamak için belli şekillerde dile müdahale etmektedir. Bu bağlamda dil, geniş anlamda gündelik ve tarihsel bir dil olarak değil de dar anlamda her türlü yapma ve sembolik dilleri içine alan biçimsel (formel) bir dil olarak düşünülmektedir.⁵

Dil düşünce ilişkisine dil açısından bakanlar ise, bu ilişkiyi dilin lehine geliştirmek istemektedirler. Bu bağlamda Herder'in (1744-1803) hocası Hamann (1730-1788) antikçağın anlayışının tam tersi bir yönde, dil düşünce ilişkisini dil lehine geliştirir. Ona göre, akıl kendi içine kapalı, soyut bir şey değildir. Akıl anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir, ama anlama dediğimiz şey de ancak dille gerçekleşmektedir. Hamann diyor ki, dil olmasaydı akıldan olmazdı. Dil aklın organı, aynı zamanda ölçütüdür.⁶ Dil düşünce ilişkisini dil lehine biraz daha ileri götüren Alfred Karzybski (1877-1950) dilin sadece düşünceye değil insan davranışlarının tümüne şekil verdiğini söylemektedir.⁷ Düşünceyi dile tâbi kılan bütün bu düşünceler Sapir Whorf teorisi adı altında şöyle bir yargıya ulaşırlar: Dil düşüncenin sadece ifade aracı değil, aynı zamanda onun şekillendirenidir.⁸

Dili düşünce karşısında belirleyici konuma oturtanlar, hem onu belli bir açıdan, yani sadece bilgi açısından değil bir bütün olarak ele almışlar, hem de değişmez bir yapı olarak değil, değişen ve gelişen bir olgu olarak

değerlendirmişlerdir. Örneğin Humboldt, (1767-1835) dili olmuş bitmiş artık son noktaya ermiş bir ürün (ergon) olarak değil de, bir etkinlik (energia) olarak değerlendirmiştir. Ona göre, dil insanla beraber ortaya çıkmış ve onun tarihi içerisinde gelişmiştir.⁹ Bu anlamda dil hem insan hayatının tümünü kapsamakta hem de kuşaklar ve insanlar arası iletişimi sağlamaktadır.

Düşünceyi dil karşısında belirleyici konuma oturtanların dili sadece bilişsel açıdan ele aldıklarını belirttik. Bu anlayışta olan düşünürlerin genelde mantıkçılar olduğunu söyleyebiliriz. Ancak antik çağa damgasını vuran ve klasik mantıkçılar tarafından temsil edilen anlayış, hem düşünceyi hem de dili varlığın değişmez yasalarına indirgemiş, ikisini de olmuş bitmiş bir olgu olarak tarihin üstüne çıkararak evrenselleştirmiştir. Klasik mantık taraftarlarının bu durumuna karşılık, modern dönemlerin ürünü olan sembolik mantık taraftarları, dil düşünce ilişkisini bilişsel açıdan değerlendirdikleri halde, klasik mantıkçılar gibi düşünceyi değil dili öne çıkarmaktadırlar. Bu düşünce taraftarlarına göre (Russel, Carnap, Wittgenstein I), düşünceyi varlığın değişmez yasalarına bağlayan bu anlayış, onun kanatlarını bağlamış, modern düşünce ise dili düşüncenin önüne geçirecek bu bağı çözmüştür. Bunlara göre anlamlı olan sözcüklerdir hem de belli dillerin sözcükleri. Kavram olarak anlamlar yoktur, sadece belli durumlarda belli sözcükleri anlama vardır.¹⁰ Düşünceyi soyut ve değişmez bir zeminden alıp dile indirgeyen modern mantık, onu bu alanda somut olay ve olgularla buluşturmak istemektedir. Böyle bir durumda dil ile onun içeriğini oluşturan düşünce somut olay ve olgulardan elde edilen bilgilere dayanmakta ve bu bilgiler temsil ettikleri olay ve olgular gibi tarihsel şartlar içerisinde gelişen ve değişen bir yapı arz etmektedir.

Bu noktada Humboldt, (1767-1835) dil ile düşüncenin karşılıklı etkileşim içerisinde olduğunu belirterek şöyle demektedir: Düşüncelerin gelişmesi, durmadan yeni düşüncelerin doğması, bilimin ilerlemesiyle yeni kavramların ortaya çıkması ve bunlara yeni sözcüklerin bulunması, yeni sözcüklerin yaratılmasını da zorunlu kılmaktadır.¹¹ Humboldt, bu bağlamda, dilin sınırlarını bile düşüncenin gelişimi önündeki engeller olarak görmektedir. Ona göre, dil gerçek etkinliğini düşüncede gösterir. Bir ulusta uygarlık ve kültürle birlikte düşüncelerin de gelişmesi, berraklık kazanması sonunda dil de açıklık ve seçiklik kazanır. Ancak bu durumun gerçekleşmesi için dilin o zamana kadar koyduğu sınırları kaldırması gerekmektedir.¹² Humboldt'un ulaştığı bu nokta, onun yaşadığı dönemdeki bilimsel gelişmelerin dili de düşünceyi de değişime zorlamasının bir çeşit beyanı durumundadır. Nitekim Humboldt'un yaşadığı çağda dünyaya gelen Ali Sedat,(1857-1900) bulunduğu dönemdeki bilimsel gelişmelerin düşüncenin

temel ilkelerini de değişime zorladığını, hatta bir takım kimselerin, Avrupa'daki bu gelişmelerin mantık ilminde de değişikliğe yol açması gerektiği düşüncesine kapıldıklarını söylemektedir. Ancak o, düşünce ne kadar gelişirse gelişsin mantık ilminin değişiminden yana değildir. Çünkü bu ilkelerdeki değişiklik safsataya yol açacaktır.¹³ Düşüncenin bilimsel gelişmelerle sürekli değişip geliştiği ve bu anlamda dili de değişime zorladığı bir dönemde yaşayan Ali Sedat, safsataya yol açar endişesi ile, dil-düşünce ilişkisine, klasik mantığın öngördüğü düşünce formu açısından bakmaktadır. Ancak kendisi bizzat ifade etmese de denilebilir ki, Klasik Mantık gibi Arapça ile kaynaşmış adeta etle tırnak mesabesine gelmiş bir ilmi, hem de yaşadığı dönemdeki bilim adamlarının "Türkçe bilim dili olamaz" şeklindeki kesin hükümlerine rağmen Türkçe yazması, onun zımnen düşüncenin gelişmesiyle dilinde değişeceğini kabul ettiğini göstermektedir.

Ali Sedat'a göre, mantık nutuk kelimesinden türemiş olup, iç ve dış konuşma anlamına gelmektedir. İç konuşma ise akledilmiş anlamların idraki, onların bir çeşit zihni düzenlemesidir. Mantık sanatı kuralları ile iç konuşmayı sağlam temellere oturarak akli bu anlamda yanlışa düşmekten kurtulmaktadır. Akıl söz konusu kurallara uymakla olgunlaşmakta ve onun düşüncesi doğru, kıyası kesin, tanımları açık ve seçik olmaktadır.¹⁴ Mantık ilmi iç konuşmayı zorunlu ve değişmez bir zemine oturtuktan sonra kurallarını dış konuşmaya vererek onu da mükemmelleştirmektedir. Dilin olgunlaşması ise onun çok anlamlılıktan uzaklaşarak tek anlamlı bir nitelik kazanması ile mümkün olmaktadır. Dilin içinde bu nitelikte bir anlam üretecek rasyonel bir mekanizma olmadığı için onun mükemmelleşmesi mantık ilminin kanunları ile düzenlenmiş anlamları formüle etmesi ile mümkün olmaktadır.

O halde dilin olgunlaşabilmesi için mantığın tasavvurât (kavram mantığı) ile tasdikât (hüküm mantığı) ilkelerine ihtiyaç vardır. Tasavvurâtın ilkeleri ile varlığın rasyonel bir sınıflaması yapılırken, bu şekilde varlığın düşünceye tümel nitelikleri ile arzı mümkün olabilmektedir. Bu kavramlarla akledilmiş anlamlar haline gelen varlığın tümel niteliklerini iç konuşma formuna uygun bir şekilde dile dökülmekte ve dil nesnel anlamlara kavuşarak olgunlaşmaktadır. Tasdikâtın ilkeleri ile ise, doğru hüküm vermeyi (yani tam bilmeyi) sağlayarak varlıkla düşünce arasındaki mütakabiliyeti ortaya çıkarmaktadır.¹⁵

Ali Sedat, Gazali geleneğine uygun bir şekilde mantığı metafizik içeriğinden soyutlayarak kabul ettiği için ona göre, hem Aristoteles düşüncesindeki özcü metafizik yada varlığın özüne dayalı tümellik anlayışı, hem de modern dönemdeki bilimsel ilerlemeler, bizi metafizik

spekülasyonlara ve safsataya götürmektedir.¹⁶ Bu ise sofistleri haklı çıkaracak şekilde varlıkla ve düşüncenin ilkeleri ile ilgili bir çok spekülasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Böyle bir durum, düşünceyi yine çok anlamlılık çukuruna düşürecektir.

Ali Sedat'a göre, önemli olan varlığın tümel niteliklerini zihne aktaran tümel kavramlardır. Bunlar ise varlığın doğal tertibini oluşturan ikinci özler, ya da mahiyet düşüncesidir. Dolayısıyla mantık ilminin kurallarını metafizik spekülasyonlardan ayırırsak onu gerçek bir bilim haline getirmiş oluruz. Böylece o, bize düşüncenin oluşum kurallarını verir ve bu kanunlar sayesinde düşünce nesnel bir temele oturmuş olur.

Ali Sedat iç konuşmayı temele koyduğu için ona göre, idrak dilden önce gelmektedir. İdraki mükemmel olan toplumlar, idrak ettikleri anlamları ifade etmenin bir yolunu bulabilirler. O bu durum için Çin ve Japon toplumlarını örnek olarak vermektedir. Bu toplumların dilleri mükemmel değildir ama onlar idraklerinin üstünlüğü sayesinde, dillerine rağmen ilerleyebilmişlerdir.¹⁷ Ali Sedat bu görüşleri ile muhtemelen yaşadığı dönemde Osmanlı toplumunun gelişen bilim ve teknoloji karşısındaki durumunu ortaya koymaktadır. Çünkü o dönemde daha yeni kimlik mücadelesine başlamış olan Türkçe'nin modern bilimsel düşünceyi tam olarak ifade edemeyeceği açık bir gerçektir. O, bu düşüncesi ile dilleri yeterli olmasa da Türk toplumunun modern bilimsel düşünceyi özümseyebileceğini ve bu şekilde belli bir ilerleme kaydedebileceği ümidini ortaya koymaktadır. Ali Sedat bu görüşlerinde yalnız değildir. Nitekim Humboldt da Ali Sedat'ı destekler mahiyette şöyle demektedir: Tarih gözden geçirilince görülür ki, uygarlık ve kültürün gücü dil üzerinde her zaman kendisini gösteremez. Cava, Hindistan'dan yüksek uygarlık ve kültür elde etti, ama dilinin yetkisizliğini ve düşünce gereksinimlerine az uyan şeklini değiştiremedi. Hintliler de erken uygarlaştılar ama dilleri böyle olmadı. Dil ile uygarlık her zaman birbiri ile aynı ölçüde bulunmazlar.¹⁸

Ali Sedat'a göre, dil insanın zihninde olanları ifade etmesini sağlayan işaretler olup, ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, "hal dili" (lisan-ı hal, language natural), ikincisi ise, "söz dili" (lisan-ı kal, language artificial). Hal dili, eşyanın ve bedeninin hal ve hareketlerinden oluşan işaretler olup, fitri bir durumdur. Bu dille ifade olunan şeyler aynına mutabık olan şeylerdir. Bu dilin söz konusu özelliğinden dolayı "söz dili"ne bu dilden bazı işaretler ilave edilerek, söz konusu dilin etkisi konuşma esnasında artırılmaktadır. Ancak bu dil bir şeyi veya tikel bir durumu ifade edebilirken soyut kavramları ifade edememektedir. Bu durumda "söz dili" devreye girmektedir. Bu dil ise insana özgü belli seslerin belli kurallarla

düzenlenmesi ile oluşturulmaktadır. Bu bağlamda bazı dillerin harfleri ve kelimeleri basittir. Yani bir tek sestem oluşmaktadır. Bunlar tek başlarına bir çok anlama delalet ederken, birleştiklerinde bir tek anlama delalet etmektedirler. Bu tip dillere basit diller denilmektedir. Örneğin Çince bu tip dillerden olup, bunlarda fiil de bulunmamaktadır. Ural-Altay dillerinde ise temel kelimeler vardır ve bu kelimelere bir takım edatlar ilave edilerek fiillerin çekimleri elde edilmektedir. Bu tip dillere ise çekimli diller (elsüne-i tasriyye) denilmektedir.¹⁹

Arapça, İbranice, Hintçe ve Avrupa dillerinde ise bazı edatlar kullanılmakla birlikte çekimler türetim yolu ile olmaktadır. Bu tip dillere ise türetimli diller (elsüne- iştikakiyye) denilmektedir. Ayrıca Arapça'da bu duruma ilaveten anlamı belirleyen hareketler bulunmaktadır. Bu durum Arapça'nın diğer dillere üstünlüğü ya da ayrıcalığıdır.²⁰

Ali Sedat'a göre, dillerin bu durumuna karşılık bir toplumun aklı yetenekleri ne kadar mükemmel olursa dil de o kadar ileri bir mertebede olmaktadır. İyi bir aletten iyi bir iş çıkacağı gibi, iyi bir dilinde düşünceye kolaylık sağlayacağı açık ise de, dil insanın meramını ifade etmede bir araç mertebesinde olduğundan, bir toplumun ilerleme derecesinin belirlenmesinde dil mutlak bir ölçü olamaz. Çinlilerin dilleri basit dillerden olup sıradan bir dil sayılmış iken, onlar dilleri mükemmel olan pek çok toplumdan önce medenileşmiş ve ilerlemişlerdir. O basit dilleri ile edebiyata sayısız hizmetler ettikleri gibi, bu gün dilleri çekimli ve türetimli dillerden olan pek çok toplumdan daha ileridedirler. Ona göre, idraki mükemmel olmayanlar, ortada ifade edilecek bir şey bulamayacaklarından dolayı, bazı ilkel toplumlarda olduğu gibi, dilleri hangi sınıftan olursa olsun fark etmemektedir. Çünkü onların idrak melekesi noksandır. Örneğin, Avusturalya dilleri çekimli dillerden olduğu halde sahipleri dört sayısından fazla sayamazlar.²¹

Ali Sedat'a göre, Arapça diğer dillere göre en mükemmel ve en geniş dildir. Çünkü Arap dilbilimcileri bu dilin kurallarının toplanması ve tedvininde çok fazla ihtimam göstermişlerdir. Bu nedenle bu dilin usul ve kuralları mükemmellik konusunda diğer dillerde çok üstün bir duruma gelmiştir. Ayrıca bu dil, ilimler ve edebiyatça da zengin bir dildir.²² Bu gün en büyük edebiyatçılar ve şairlerin cahiliye şiirlerini taklit etmesi çok önemli bir iştir. Ali Sedat'a göre, en mükemmel mantık kitapları da Arapça ile yazılmıştır. Hatta mantık ilmine saldıran safsatacılar bu nedenle öncelikle Arapça yazılmış mantık kitaplarına saldırmaktadırlar.²³

Arapça zengin edebiyat ve şiir dili iken mantık ilminin öngördüğü düşünce formunu da en mükemmel bir şekilde ifade edebilmektedir. Öyle görünüyor ki, Arapça zengin bir edebiyat ve şiir dili olmanın getirdiği çok anlamlılığın mantık ilminin düşünce formunu ifade etmede oluşturacağı engelleri aşmıştır. Çünkü çok anlamlılıkla nesnel ve değişmez anlamlar bir arada bulunamazlar.

Kuşkusuz Ali Sedat'ın yaşadığı dönemde, Türkçe henüz kimlik mücadelesi vermektedir. Bundan dolayı Türkçe'nin bir bilim dili olup olamayacağı henüz tartışma konusudur. Doğaldır ki, daha henüz gramer kurallarını bile oluşturamamış bir dil bilim dili de olamayacaktır. Ancak bu durum söz konusu dilin hiçbir zaman bilim dili olmayacağı anlamına gelmemektedir. Çünkü her dilin bilim dili haline gelebilmesinin doğal bir süreci vardır. Bu süreç öncelikle o dilin dayandığı düşünce geleneği, söz konusu dili konuşan toplumun bilginlerinin çabaları ve tarihin o topluma tanıdığı fırsatlarla doludur. Porzig'in de belirttiği gibi, "dil sadece kendi geleneğini muhafaza etmektedir".²⁴ Bu geleneğin değiştirilmesi ise, gündelik müdahaleler ve anlık gelişmelerle olabilecek bir iş değildir. Denilebilir ki, Ali Sedat, Türkçe'nin tâbi olduğu gelenekten fevri çıkışlarla veya duygusal tepkilerle koparılamayacağını farkındadır. Bu nedenle o, fevri ve duygusal bir çıkış yapmak yerine daha kalıcı ve etkili bir yol izleyerek, asırlardır Türkçe ile ilim olmaz diyenlere, Ahmet Mithat beyin değişimi ile şamar niteliğinde bir cevap vererek, ilk Türkçe mantık kitabını yazmıştır.²⁵ Ali Sedat'ın Türkçe için bir gramer oluşturulmasına henüz sıcak bakmaması da, söz konusu dilin geleneğinden koparılması ile ilgili endişelerden kaynaklanıyor olsa gerek. Çünkü ona göre Osmanlı Türkçe'si Türkçe, Arapça ve Farsça'dan oluşmuş bir dildir. Arapça ise türetimli dillerin en mükemmel ve en geniş durumundadır. Farsça da aynı dil sınıfındadır. Türkçe ise çekimli dillerdendir. Osmanlı dilinde esasen Türkçe'nin kuralları kullanılmakla birlikte, Arapça ve Farsça'nın da bazı kuralları kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Osmanlıca çok zengin bir dil olup, her yönden gelişmeye müsaittir.²⁶

Ali Sedat Türkçe için gramer işinin zorluğunu Arapça i'rap kurallarını örnek olarak vererek, ortaya koymaya çalışmaktadır. Ona göre, "kitabı getir", "kitaba bak" derken bu iki cümlenin de terkiplerinin sonu hareketlenmiş olmayıp, sadece kelimeye bir edat eklenmiştir. Bundan dolayı, bu kelimelerde i'rap yoktur. Ali Sedat'a göre, basit diller her zaman değişmeyen kelimelerden oluşmaktadır. Çekimli dillerde de durum böyledir. Türetimli dillerde ise, kelimeler değişerek çeşitli şekiller oluşturmaktadır. Ayrıca Türkçe'de ne erkek (müzekker), dişil (müennes) ayrımı vardır ne de

bu durumu ifade edebilecek kelimeler ve zamirler bulunmaktadır. Bu nedenle Türkçe'nin temel yapısı garip ve ıslaha muhtaç bir durumdadır.²⁷ Kuşkusuz Ali Sedat'ın bu itirazı Türkçe'nin kimlik mücadelesine yönelik olmayıp, onun asırlardır etkisi altında olduğu Arapça ve Farsça'dan köktenci bir anlayışla koparılması ve onu kendi kimliğine kavuşturulmuş derken, cılızlaştırılması ve kendi geleneğinden koparılmasınadır. Nitekim o, Sait Bey'le yaptığı Türkçe gramer tartışmasını, "ikimizde Türkçe'nin gelişmesi taraftarı olduğumuza göre, bu tartışma lafı uzatmaktan başka bir şey değildir" diyerek, söz konusu tartışmayı bitirecektir.²⁸

Ali Sedat bazı Avrupalı filozofların dilleri birleştirerek, evrensel bir bilim dili oluşturma düşüncesine de karşıdır. Ona göre, bu tip girişimler Eflatun'un Erdemli Şehri gibi ütopyadan başka bir şey değildir. Ali Sedat'a göre, her ilim zaten kendine özgü terimleri bulmaktadır. Örneğin cebir ve kimyanın kendine özgü bir dili olup, cebirde "hs" ile ifade edilen bir nicelik, "vs" ile ifade edilen bir nicelikle toplanınca (h+v)s şeklinde olmaktadır. Bu durumu bilmek ise, söz konusu dile vakıf olanlar için kolay bir şeydir. Ona göre, bilim erbabı genellikle Avrupalı olduğundan, oluşturulacak evrensel bilim dili de onların şimdiki kadar bilimsel terimleri oluştururken kullandıkları Latince kelimelerden oluşacaktır. Böylece bilim dili adına L atince kırması bir dil ortaya çıkacaktır ki, bu dil hiçbir zaman genel kabul görmeyecektir.²⁹

Görülüyor ki,, Ali Sedat dil-mantık ilişkisine mantık ilminin düşünce formu açısından bakmakta ve içinde bulunduğu klasik mantıkçılar gibi o da dili düşünceye tâbi kılarak onun bir elbisesi olarak görmektedir. Ancak bu elbise bazen düşünceye dar geldiği gibi, düşünce de kendi kurallarını zaman zaman tartışma konusu haline getirebilmektedir. Ali Sedat, düşüncenin kendi kabına sığmadığı, dilin tarihsel şartların ürünü olan canlı bir organizma olarak kabul edildiği bir dönemde, düşünce adına onu değişmez temellere oturtan klasik mantığı, dil adına olmuş bitmiş tarihin üzerine çıkarılıp evrenselleştirilmiş bir dil olan Arapça'yı savunmaktadır. Ancak onun zamanında ortaya çıkan bilimsel gelişmeler hem dilde hem de düşüncede bir takım değişiklikleri zorunlu hale getirmiştir. Nitekim Ali Sedat klasik mantığı ve Arapça'yı savunmasına rağmen eserlerinde bilimdeki güncel gelişmelere de yer vermekte hatta bu gelişmeleri ehl-i sünnet kelamının atom teorisi ile uzlaştırmaya çalışmaktadır. Ayrıca o, eleştirel anlamda da olsa eserlerinde yeni mantık çalışmalarına da yer vermektedir. Bütün bunların ötesinde Ali Sedat mantık kitaplarını (*Mizanü'l Ukûl fi'l Mantık ve'l Usûl*, *Lisanu'l Mizan* gibi) bin yıllık bilim dili olan Arapça'nın dışında ve çoğunluğun bilim dili olmaz dediği Türkçe ile yazmıştır.

Bütün bunlar göz önüne alındığında denilebilir ki, Ali Sedat'ın amacı öncelikle düşünceyi dilin çok anlamlılığından kurtarıp nesnel bir temele oturtmak, böylece düşüncedeki nesneliliği dile de vererek ona bilimsel bir nitelik kazandırmaktır. Bu bilimsel anlayışı Türkçe içerisinde, onu geleneğinden koparmadan yerleştirmek ve bunu bütün dillerin tâbi olduğu evrensel kurallar çerçevesinde ve aceleyle getirmeden yapmaktır.

Notlar

- ¹ Bedia Akarsu, *Dil Kültür Bağlantısı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1998, s.36.
- ² F. Copleston, *Felsefe Tarihi, Aristoteles*, çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul 1996, s.20. Ayrıca bakınız: Farabi, *Kitabu'l Huruf*, Tahkik: Muhsin Mehdi, Daru'l Maşrik, Beyrut 1990, s.76.
- ³ Abdulkuddüs Bingöl, *Türk İslam Mantıkçılarında Mantık ve Dil*, Seminer s.6, Ege Üniv. Ed. Fak. Yay. Atatürk Kültür Merkezi, İzmir 1998, s.191.
- ⁴ Teo Grünberg, *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme*, AÜDTCF. Yay. Ankara 1970, s.3.
- ⁵ Grünberg, *a.g.e.*, s.3.
- ⁶ Akarsu, *a.g.e.*, s.87.
- ⁷ Jon C. Condon, *Kelimelerin Büyülü Dünyası*, İnsan Yay. Çev. Murat Çiftkaya, İstanbul. 1998, s.13.
- ⁸ Sapir-Whorf teorisi için bakınız: H.D. Brovn, *Principles of Language*, New Jersey, Prentice Hall, Inc. 1980,
- ⁹ Akarsu, *a.g.e.*, s.21.
- ¹⁰ Hüseyin Batuhan, "Önsöz", Teo Grünberg, *Anlam Kavramı Üzerine Bir Deneme*, s. VI
- ¹¹ Akarsu, *a.g.e.*, s. 69.
- ¹² Akarsu *a.g.e.*, s:83.
- ¹³ Ali Sedat, *Mizan'ul Ukûl fi'l Mantık ve'l Usûl*, Karabet Matbaası, İstanbul 1885, s.245-247.
- ¹⁴ Ali Sedat, *Lisanu'l Mizan*, Karabet ve Kasbar Matbaası, İstanbul, 1306 (1890), s.120. Ayrıca bakınız: Ali Sedat, *Mizanu'l Ukûl fi'l Mantık ve'l Usûl*, s.13.
- ¹⁵ Küyel. *Aristo ve Farabi'nin Varlık ve Düşünce Öğretileri*, s.42.
- ¹⁶ Ali Sedat, *Mizanu'l Ukûl fi'l Mantık ve'l Usûl*, s:245
- ¹⁷ Ali Sedat, *a.g.e.*, s. 183-184.
- ¹⁸ Akarsu, *a.g.e.*, s. 82.
- ¹⁹ Ali Sedat, *a.g.e.*, s. 177-180.